

İBN MÂCE'NİN (ö. 273/887) ES-SÜNEN ADLI ESERİNDE YER ALAN HZ. PEYGAMBER'İN SAVAŞLARI (GAZVELERİ) İLE İLGİLİ RİVAYETLER VE KAYNAKLARI*

THE NARRATIVES ABOUT THE BATTLES OF THE PROPHET MUHAMMAD (GHAZAWÂT AL-NABİ) IN IBN MÂJAH'S (d.A.H. 273/A.D. 887) AL-SUNAN AND THEIR SOURCES

Hatice KIZILORMAN**

Levent ÖZTÜRK***

Öz

İslâm tarih yazım geleneğinde Hz. Peygamber'in düzenlediği askerî seferler yaygın olarak *megâzî* kavramıyla ifade edilir. Daha ayrıntılı olarak ifade edilecek olursa, kendisinin katılmadığı ancak hazırlayıp göndermiş olduğu askerî birliklerin yürüttüğü savaşlara *seriyye* (ç. *serâyâ*), bizzat kendisinin katıldığı askerî seferlere de *gazve* (ç. *gazavât*) denilir. Bunlar, özel olarak siyer ve megâzî literatüründe genişçe ele alınmakla birlikte İslâm literatürünün diğer alanlarına ait eserlerde de bu seferlerle ilgili pek çok bilgi bulunur. Bu alanlardan birisi de hadistir. Hadis sahasında kaleme alınan eserlerde çoğunlukla Hz. Peygamber'in davranışları, sözleri ve tavsiyelerine dair rivayetler yer alsa da pek tabii olarak bu bağlamda onun savaşları da söz konusu edilir. Hadis literatürünün en önemli eser türlerinden birisi olan *sünen*ler ibadet, muamelât ve cezalar konusundaki uygulamaları derli toplu göstermeyi hedefleyen çalışmalardır. *Sünen* türünde eser kaleme alan muhaddislerden birisi de İbn Mâce'dir.

İbn Mâce *es-Sünen* adlı eserinde, dört bini aşkın rivayet sunmaktadır. Bu nakiller, her ne kadar ahkâmla ilgili hususları tespit etmek üzere aktarılan hadislerden oluşuyor ise de bunların içeriklerinde Hz. Peygamber'in gazvelerine dair bilgiler de yer almaktadır. *es-Sünen* üzerine yaptığımız incelemede gazvelerle ilgili yüz altı rivayet tespit edilmiştir. Bu makale, rivayetlerin sayıları ile birlikte muhtevalarını, hangi kanallardan geldiğini, kaynakları arasında siyer ve megâzî müelliflerinin olup olmadığını irdelemeyi hedeflemektedir. Bu çalışma, tarihi malzeme olarak siyer ve megâzî kitaplarından elde edilen malumata, azımsanamayacak ölçüde katkı sağlayacaktır.

Anahtar Kelimeler: İslâm Tarihi, Hadis, Gazve, İbn Mâce, es-Sünen.

Abstract

In the tradition of Islamic historiography, the military expeditions organized by the Prophet Muhammad are commonly expressed by the name *maghâzî*. More specifically, the wars which he did not participated in but recruited the military units and sent them for, are called the *sariyyah* (pl. *sarâyâ*) while the military expedition which he himself participated in is called *gazwa* (pl. *ghazawât*). These military expeditions are mentioned extensively in the particular literature of *sirah* and *maghâzî*, but there is a lot of information about these expeditions in the books on other fields of Islam as well. One of them is Hadith. The Hadith books often contain narrations of the Prophet's behavior, words and advice, but there is also significant information about the wars he participated in. Amongst the books of the Hadith literature, the most important type is the *sunans*, which aim to show the practices about worship, treatment and punishments in a well-established order. One of the authors of this type of works is Ibn Mâjah.

In his book *al-Sunan*, Ibn Mâjah presents more than four thousand narrations. Although these *riwâyas* consist of the hadiths which are narrated to determine the issues on Islamic jurisprudence, they also contain information about the *ghazawât* of the Prophet. In our study on *al-Sunan*, one hundred and six narrations about *ghazawât* were determined. This article aims to examine the content of the narrations which have obtained as well as their number. In addition to this, it will be also revealed the channels which they come from and their sources, namely *sirah* and *maghâzî* authors were among the sources or not. This study, as a historical material, will contribute to the knowledge which obtained from the *sirah* and *maghâzî* books.

Keywords: Islamic History, Hadith, *Gazwa*, İbn Mâjah, al-Sunan.

Giriş

Hz. Peygamber'in düzenlemiş olduğu askerî seferler (*megâzî*) ile ilgili rivayetler, en zengin anlatımlarıyla siyer ve megâzî literatüründe karşımıza çıkmaktadır. Hz. Peygamber hakkında her türlü bilgiyi içeren hadis literatürü de kuşkusuz bu tür rivayetlere sahiptir. Hadis literatüründe gazvelerle ilgili hangi ölçüde materyal bulunduğu, bu materyallerin siyer ve megâzî rivayetlerine göre değerinin ne olduğu hususunda yapılan çalışmalar oldukça sınırlıdır. "Ebû Dâvûd'un (ö. 275/888) *Sünen*'indeki Hz. Peygamber'in

* Bu makale "İbn Mâce'nin (ö. 273/887) *es-Sünen* Adlı Eserinde Yer Alan Megâzî Rivayetlerinin Tespit ve Tahlili" (Sakarya Üniversitesi Sosyal Bilimler Enstitüsü, Sakarya 2019) adıyla hazırlanmakta olduğumuz yüksek lisans tezimizden üretilmiştir.

** Sakarya Üniversitesi Sosyal Bilimler Enstitüsü İslam Tarihi ve Sanatları Bölümü Yüksek Lisans Öğrencisi, e-posta: htcdm54@gmail.com

*** Prof.Dr., Sakarya Üniversitesi İlahiyat Fakültesi İslam Tarihi ve Sanatları Bölümü İslam Tarihi Anabilim Dalı Öğretim Üyesi, e-posta: leventozturk@outlook.com

Savaşlarıyla (Gazveleriyle) İlgili Rivayetlerin Tespit ve Değerlendirmesi” başlıklı makaleyi eserin bir bütün olarak incelenmesi nedeniyle bunun dışında tutmak gerekir. Özellikle *sünen* türü eserlerde yer alan gazvelere dair rivayetlerle ilgili ilk bütüncül çalışmanın biraz önce işaret ettiğimiz araştırma olduğunu, bunun yanında bu makalede işaret edilen diğer bazı sınırlı sayıda araştırmanın mevcudiyetini de zikretmek uygun olacaktır (Öztürk-Bayka, 2016, 1-3). Bunlara ilave olarak Agitoğlu’nun Tirmizî’nin *Sünen*’indeki Kitâbü’s-Siyer bölümü üzerine yaptığı inceleme eserin sadece belli bir bölümüne hasredildiği için kısıtlı kalan bir çalışmadır (Agitoğlu, 2017, 51-64). Ramazan Topal’ın Ahmed b. Hanbel’in *Müsned*’i üzerine yaptığı çalışma ise sadece hicrete kadar olan rivayetlerin değerlendirmesini içermesi bakımından sınırlı bir inceleme olarak durmaktadır (Topal, 2016). Üzeyir Durmuş’un çalışması ise siyer konularının tamamını kapsamaktadır (Durmuş, 2016, 95-96, 99).

Ebû Dâvûd, Nesâî, Tirmizî gibi *sünen* edebiyatına dair eser kaleme alan müellifler arasında İbn Mâce de yer alır. Yaptığımız incelemelerde İbn Mâce’nin *es-Sünen* adlı eserinde siyer ve megâzî çalışmalarına katkı sağlayacak ölçüde malzeme olduğu tespit edilmiştir. İbn Mâce’nin hayatı ve *es-Sünen* adlı eseri üzerine gerçekleştirilen bilimsel çalışmalar hadis alanına mahsustur ve siyer-megâzî rivayetleri ile ilgili bir çalışma bulunmamaktadır. Aşağıda zikredilen araştırmalar da bu durumu açıkça ortaya koymaktadır.

Tez olarak hazırlanan çalışmalar şu şekilde sıralanabilir: F. Sedanur Sezen, *Ebû Dâvûd ve İbn Mâce’nin Sünenlerinde Hanım Sahâbîler* (Yüksek Lisans Tezi, Uludağ Üniversitesi Sosyal Bilimler Enstitüsü), Bursa 1996; Musa Erkaya, *İbn Mâce’nin Hadis Kültüründeki Yeri* (Doktora Tezi, Ankara Üniversitesi Sosyal Bilimler Enstitüsü), Ankara 2004; Mustafa Akgül, *Kütüb-i Sitte Kavramının Oluşum Süreci ve Şöhret Bulması* (Yüksek Lisans Tezi, Ankara Üniversitesi Sosyal Bilimler Enstitüsü), Ankara 2004; Namig Abuzerov, *İbn Mâce’nin Zevâid Rivayetlerinin Hadis Metodolojisi Açısından Değerlendirilmesi* (Doktora Tezi, Marmara Üniversitesi Sosyal Bilimler Enstitüsü), İstanbul 2005; İsmail Başer, *Kütüb-i Sitte’ye Dâhil Dört Sünen Kitabının Mukayesesi* (Yüksek Lisans Tezi, Kahramanmaraş Sütçü İmam Üniversitesi Sosyal Bilimler Enstitüsü), Kahramanmaraş 2006; Kenan Velioğlu, *Buhârî’nin Sahîh’indeki Deavât Bölümü İle İbn Mâce’nin Sünen’indeki Dua Bölümünün Mukayesesi* (Yüksek Lisans Tezi, Yüzüncü Yıl Üniversitesi Sosyal Bilimler Enstitüsü), Van 2012; Sefa Muradov, *İbn Mâce’nin Sünen’inde Mevzû Olduğu İleri Sürülen Rivayetler ve Değerlendirilmesi* (Yüksek Lisans Tezi, Marmara Üniversitesi Sosyal Bilimler Enstitüsü), İstanbul 2014.

Görülebildiği kadarıyla telif veya tercüme olarak hazırlanan diğer çalışmalar da şunlardan oluşmaktadır: Selman Başaran, “Tirmizî ve İbn Mâce’yi İbn Hazm’ın Meçhul Olarak Vasıflandırması”, *Uludağ Üniversitesi İlahiyat Fakültesi Dergisi*, II/2, 19-25, Bursa 1987; Selman Başaran, “İbn Hazm’ın Kütüb-i Sitte’ye Bakışı”, *İslâmî Araştırmalar Dergisi*, VI/2, 7-22, Ankara 1988; Osman Güner, “İbn Mâce’nin Sünen’i ve Kütüb-i Sitte’deki Yeri”, *On Dokuz Mayıs Üniversitesi İlahiyat Fakültesi Dergisi*, VIII, 191-209, Samsun 1996; James Robson, “Sünen-i İbn Mâce’nin (Nüshalarının) Rivayeti (trc. Musa Erkaya)”, *Dinî Araştırmalar Dergisi*, VIII/23, 287-298, Ankara 2005; Musa Erkaya, “İbn Mâce ve Eser Karizmasının Oluşumu”, *İslâmî İlimler Dergisi*, S. 2, s. 161-212, Ankara 2007; Erdinç Ahatlı, “Cumhuriyet Dönemi Türkçe Hadis Şerhlerine Dâir Bazı Mülâhazalar - Ebû Dâvûd, İbn Mâce ve Dârimî Şerhlerine Üzerine Bir Analiz-”, *Hadis Tetkikleri Dergisi*, VI/2, 8-30, İstanbul 2008; Namig Abuzerov, “İbn Mâce’nin ‘Mevzû’ Sanılan Bazı İletli Rivayetleri Üzerine”, *Bakü Devlet Üniversitesi İlahiyat Fakültesi İlmî Mecmuası*, S. 10, s. 94-103, Bakü 2008; Musa Bağcı, “İbn Mâce’nin es-Sünen Adlı Eserinin Mukaddime’sinin Tahlili”, *E-Şarkiyat İlmî Araştırmalar Dergisi*, S. 3, s. 16-44, Nisan 2010; Jonathan A. C. Brown, “İbn Mâce’nin Otorite Kazanma Süreci: Kütüb-i Sitte’nin Teşekkül Sürecinde Güvenilirlik ya da Kullanışlılık (trc. Elif Beyza Demirtaş)”, *Hadis Tetkikleri Dergisi*, XI/1, 141-154, İstanbul 2013; İbrahim Tozlu, “Özellikleri ve Metot İtibari İle İbn Mâce’nin İlk Şerhi el-İ’lâm”, *İhya Uluslararası İslam Araştırmaları Dergisi*, III/1, 38-63, İstanbul 2017.

Yukarıda zikrettiğimiz araştırmalar göz önüne alınacak olursa İbn Mâce ve eseri üzerine yapılan çalışmalar arasında siyer-megâzî rivayetlerini müstakil olarak ele alan bir çalışma olmadığı anlaşılmaktadır. Bu makale, İbn Mâce’nin *es-Sünen* adlı eserinde yer alan Hz. Peygamber’in bizzat katıldığı savaşlara (gazvelere) dair bilgilerin sayılarını ve muhtevalarını ortaya koymayı, bunların kitap başlıklarına göre dağılımını ve kaynaklarını tespit etmeyi hedeflemektedir.

1. İbn Mâce’nin Hayatı ve es-Sünen Adlı Eseri

Ebû Abdullah Muhammed b. Yezîd b. Mâce el-Kazvîni miladî dokuzuncu yüzyıl hadis âlimlerinin önde gelenlerinden birisidir. Kendisinin beyanına göre 209 (824) yılında doğmuştur. Kaynaklarda doğum yeri hakkında bilgi bulunmamakla birlikte yetişip büyüdüğü Kazvîn’de dünyaya geldiği düşünülmektedir. O daha çok, Mâce ismine izafetle “İbn Mâce” olarak meşhur olmuştur. İsmi kime ait olduğu tam bilinmese de genel kabule göre annesinin, zayıf bir görüşe göre de dedesinin adı olduğu ileri sürülmektedir. Bununla beraber babasının veya dedesinin lakabı olduğu şeklinde görüşler de bulunmaktadır (İbn Kesîr, 1988, XI, 61;

Nu'mânî, 1984, 126-127, 128; Kannûcî, 1985, 255; Kandemir, 1999, 161; Erkaya, 2004, 33-34. Ayrıca krş. Güner, 1996, 191).

İbn Mâce, çocukluk ve gençlik dönemlerinde Fars bölgesinde ilim tahsil etmiştir. Hadis öğreniminde bulunmak için Horasan, Irak (Basra, Kufe, Bağdat), Hicâz (Mekke, Medine), Mısır ve Şam (Dımaşk) gibi ilim merkezlerine yolculuklarda bulunmuştur (Nu'mânî, 1984, 128-129, 130; Erkaya, 2004, 34-35; Erkaya, 2008, 266, 267).

Öğrencisi Ca'fer b. İdris'in bildirdiğine göre İbn Mâce, 273 yılında Ramazan ayının yirmi ikisinde Pazartesi günü (20 Şubat Pazartesi 887) vefat etmiştir (Nu'mânî, 1984, 131; Erkaya, 2004, 38). Nu'mânî, vefat tarihinin miladî 886 yılına denk geldiğini belirtmekte ise de (Nu'mânî, 1984, 131) bunun bir zühul eseri olduğu anlaşılmaktadır.

İbn Mâce'nin *Tefsîr*, *Târîh* ve *Sünen* başlıklarını taşıyan eserleri bulunmaktadır. İbn Kesîr, *Târîh* adlı eserinin sahabe devrinden kendi çağına kadarki dönemi ele aldığını belirtir. Eserin Hz. Ebû Bekir döneminden Abbâsî Halifesi Mütevekkil'e kadar olan bir parçası günümüze ulaşmış ve *Târîhu'l-Hulefâ* adıyla neşredilmiştir (Nu'mânî, 1984, 131-132; İbn Kesîr, 1988, XI, 61; Kandemir, 1999, 161; Erkaya, 2004, 39, 52, 59; Melchert, 2016, 135. Ayrıca krş. Füç, 2012, 856). İbn Mâce hakkındaki bu kısa bilgilerden sonra araştırmamıza konu edindiğimiz *es-Sünen* adlı eseri hakkında da bilgi vermek yerinde olacaktır.

Bilindiği üzere *sünenler* ibadet, muamelat ve cezalar gibi ahkâmla ilgili hususları bir araya getiren kitap türüdür. Hadis edebiyatında fıkıh konularını merkeze alarak eser telif eden ilk kişinin Mekhûl (ö. 113/730) olduğu kabul edilir. *Kitâbü's-Sünen fi'l-Fıkh* adlı eseri günümüze ulaşmamış ise de rivayetleri kendisinden nakilde bulunan müellifler tarafından günümüze kadar korunmuştur (Önler, 2012, 1-3, 18). Bu tür eserlerin *sünen* adıyla yaygınlık kazanması muhtemelen onun çalışmasına dayanır. Nu'mânî'nin Ebû Hanîfe'nin *Kitâbü'l-Âsâr*'ını ahkâm konularına bağlı ilk ve en sahih rivayetlerin toplandığı bir eser olarak göstermesi (Nu'mânî, 1985, 45) muhtemelen mezheb gayretinden kaynaklanmaktadır. Zira Mekhûl'den Ebû Hanîfe'ye kadar geçen süre içinde başta İbn Cüreyc (ö. 150/767), İbn Ebû Arûbe (ö. 157/773), İbn Ebû Zî'b (ö. 159/775) tarafından olmak üzere *sünen* adıyla birçok eser telif edilmiştir (Başer, 2006, 7; Önler, 2012, 44 vd.; Deniz, 2018, 35 vd.).

Asırlar içerisinde İslâm dünyasında yazım geleneğinin zenginleşmesiyle birlikte hadis edebiyatında vücuda getirilen eserler arasından seçkiler oluşturulmaya başlanmıştır. Zamanla bu eserler hakkında yorumlar yapılmış ve çok tabii olarak bu değerlendirmelere istinaden bazı kitaplar ön plana çıkarak şöhret kazanmıştır. Hicrî dördüncü asırdan itibaren gelişerek yaygınlık kazanmaya başlayan *Kütübü Erbaa*, *Kütübü Hamse* ve *Kütübü Sitte* kavramları bunun en güzel örneklerindedir. Zikri geçen kavramlar ve bunlara hangi eserlerin dâhil olduğu hususunda kuşkusuz asırlar boyunca pek çok tartışma yaşanmıştır. Buhârî, Müslim, Ebû Dâvûd, Nesâî ve Tirmizî onuncu yüzyıla doğru *Kütübü Hamse* (*Usulü Hamse*) adıyla anılmaya başlamış, on ikinci yüzyılın başlarında ilk olarak İbnü'l-Kayserânî diye de bilinen Ebû'l-Fazl Muhammed b. Tâhir el-Makdisî (ö. 507/113) sayesinde İbn Mâce de bu kitapların arasına ilave edilerek *Kütübü Sitte* kavramı ortaya çıkmıştır. Ancak İbn Mâce'nin altıncı kitap olarak kabul edilip edilemeyeceği hususunda farklı görüşler ortaya atılmıştır. Bazı âlimler İmâm Mâlik'in *Muvattâ* adlı eserini *Kütübü Sitte* içinde zikrederken, bazı âlimler de İbn Mâce'yi bu gruba dâhil etmiştir (Geniş bilgi için bk. Nu'mânî, 1985, 12, 118-119, 133-142; Kannûcî, 1985, 220-221; Erkaya, 2004, 62, 194-195, 196-198; Akgül, 2004, 20-23, 143-149; Kandemir, 2000, 111; Kandemir, 2010, 143; Velioğlu, 2012, 3-4; Füç, 2012, 856; Brown, 2013, 141-143, 144-145, 148-150).

İbn Mâce'nin *es-Sünen* adlı eseri baskı farklılıklarına göre otuz iki veya otuz yedi kitâb ve bin beş yüz on beş bâbtan oluşmaktadır. 4341 veya 4397 hadis ihtiva eden eserdeki rivayetlerin üç bini *Kütübü Hamse* adı verilen eserlerde yer almaktadır. Bu durum eserine duyulan güvenin temel nedenlerinden birisidir. İbn Mâce, kitabın kaleme alınış sebebini ve metodunu zikretmemektedir. Bu bakımdan bu tür hususlar araştırmacılar tarafından tespit edilmeye çalışılmaktadır (Erkaya, 2004, 62; Kandemir, 2010, 143; Bağcı, 2010, 16).

İbn Mâce, kitabını oluştururken üç yüz üç âlimden istifade etmiştir. Hocası İbn Ebû Şeybe'den almış olduğu rivayet sayısı 1071 olup kitabının yaklaşık dörtte birlik kısmını teşkil etmektedir. O, hocasının *el-Musannef* adlı eserindeki tertibini esas alarak kitabını hazırlamıştır. Ancak bu tür eserlerde görünen sahabe ve tâbiîn fetvalarını eserine almamıştır. Hocasının kullanmış olduğu başlıklarla İbn Mâce'nin kullanmış olduğu bâb başlıklarının büyük bir kısmı benzerlik arz etmektedir. Bununla birlikte kendisinden önce yazılan *sünen* türü eserlere nazaran İbn Mâce'nin *es-Sünen*'inde bâb başlıkları daha kısa, daha anlaşılır ve sayıca daha fazladır. Bu özellikler sayesinde kitaptan istifade imkânı kolaylaşmış ve İbn Mâce'nin eserine duyulan ilgi artmıştır. Eserin kullanılışlı olması, kısa ve öz bilgiler içermesi zaman içinde takdir edilmesine ve tercih edilen bir eser olmasına imkân tanımıştır (Nu'mânî, 1985, 95; Erkaya, 2004, 35-36, 67-70; Kandemir, 2010, 143). Hattâ

Brown'a göre İslâm dünyasında *es-Sünen*, sıhhatinden ziyade kullanışlı olduğu için önemsenmiş görünmektedir (Brown, 2013, 143, 151).

Günümüze ulaşan bütün yazma nüshalar öğrencisi Ebü'l-Hasan el-Kattân (ö. 345/956) yoluyla gelmiştir (Kannûcî, 1985, 256; Erkaya, 2004, 91). Eserin beş ayrı nüshasını inceleyen Robson, *es-Sünen*'i nakleden ravilerin vefatlarını göz önünde bulundurarak eserin mevsukiyeti hususunda bazı eleştirileri olduğunu dile getirmişse de bunların yanlış bilgiler üzerine kurgulandığı, vefat tarihlerinin yeteri kadar irdelenmediği, dolayısıyla Robson'un küçük yaşta hadis tahsili konusunda oluşan geleneği sorunlu göstermeye ve ravi yaşlarını olabildiğince küçültmeye çalıştığı anlaşılmaktadır. Erkaya çalışmasında Robson'un görüşlerine sadece yer vermekle yetinmiş, bir değerlendirme yapmamıştır (Erkaya, 2004, 93-95; Robson, 2005, 289-298; Erkaya, 2007, 186-188).

Eser kaleme alındığı zamandan itibaren içindeki mevzu veya zayıf rivayetler sebebiyle tenkit edilmiş, bunları otuzlu sayılardan binli sayılara kadar çıkararak olmuştur. Bununla birlikte bu hadisleri ta'dil eden yaklaşımlar da bulunmaktadır. Bazı âlimler tenkit edilen hadisleri savunmuş ve güçlendirmeye çalışmıştır. Bu tür çalışmalarda çoğu zaman farklı mezheplere ait bakış açılarının ön plana çıktığı ve bazı bilgilerin yanlış aktarıldığı anlaşılmaktadır (Bk. Başaran, 1987, 19-24; Başaran, 1988, 8-9; Güner, 1996, 195-200; Robson, 2005, 287-288; Bağcı, 2010, 16-17; Abuzerov, 2008, 94, 99, 101; Muradov, 2014, 30 vd.; Melchert, 2016, 134).

Yukarıda İbn Mâce'nin, eserini kaleme alırken telif metodu hakkında bir açıklamada bulunmadığını ifade etmiştik. Bu yüzden kendisinden sonra gelenler eser üzerinde bazı çalışmalar yapmaya ve usulüne dair bazı noktaları tespit etmeye çalışmışlardır. Erkaya ve el-Helîl'in çalışmaları buna örnek olarak verilebilir. Erkaya, İbn Mâce'nin on iki yerde, isnatlarındaki ravilerle ilgili açıklamalarda bulunduğunu ve cerh-ta'dil durumları hakkında bilgi verdiğini belirterek onun usulünü belirlemeye gayret eder (Erkaya, 2004, 46). Abdülaziz b. Abdullah el-Helîl ise yakın zamanlarda yaptığı bir çalışmada İbn Mâce'nin, kitabına aldığı yirmi iki hadis hakkında değerlendirme yaptığını ileri sürerek bu çalışmalara zenginlik katmıştır (Helîl, 2011, 50-133).

İncelediğimiz eserle ilgili karşımıza çıkan birkaç teknik hususa da vurgu yapmak yerinde olacaktır. İbn Mâce, eserinin mukaddime kısmında diğer konuların yanında ashâbın faziletine dair rivayetleri de bir araya getirmiştir. Bu derlemenin, onlar hakkındaki farklı düşünce sistemlerinin olumsuz yaklaşımlarına cevap olarak kaleme alınmış olması muhtemel görülmektedir (Bağcı, 2010, 32-36). Kanaatimizce bunu gösteren önemli bir örnek Uhud Savaşı sırasında Sa'd b. Ebû Vakkâs'ın gösterdiği yararlılıklar üzerine Hz. Peygamber'in söylediği sözlerin aynı şekilde Zübeyr b. Avvâm için de nakledilmesidir.

İbn Mâce, tek senedi olan rivayeti eğer iki veya daha fazla hocasından almış ise hocalarının isimleri arasında "vav" harfini koyarak rivayetleri aktarmaktadır (Erkaya, 2004, 97). Bu durum aşağıda hazırladığımız listelerde görülmektedir. Erkaya tarafından *es-Sünen*'de yer alan rivayetlerin tahammül ve eda sigalarıyla ilgili bir takım bilgiler de zikredilmiştir (Erkaya, 2004, 101-104). Ona göre İbn Mâce iki hadis hariç tüm rivayetlerinde haddesenâ eda lafzını kullanmıştır. Erkaya bu durum her ne kadar sözlü aktarım için söz konusu ediliyorsa da bunun kitâbete de işaret ettiğini ileri sürmekte ve İbn Mâce'nin rivayetlerini yazılı kaynaklardan aldığını iddia etmektedir. Erkaya'nın bu iddiasına karşın İbn Mâce'nin tüm hocalarını dinlediği açıktır. Özellikle Erkaya'nın İbn Ebû Şeybe'nin *el-Musannef* adlı eseri ile yaptığı karşılaştırmaya dayanarak ileri sürdüğü bu görüşte eserin farklı zamanlarda oluşan nüshalarına dayanmış olabileceğini dikkatinden kaçırdığı akla gelmektedir (Erkaya, 2004, 69-71, 101-104).

İbn Mâce'nin *es-Sünen* adlı eseri üzerine pek çok şerh, haşiye, zevâid, ta'lik, ricâl ve fihrist çalışması yapılmıştır. Eser üzerine yazılmış ilk şerh Moğultay b. Kılıç'ın *el-İ'lâm bi-Sünnetihi aleyhisselatü ve's-selâm Şerhu Süneni İbn Mâce el-İmâm* adlı eseridir. Eser tamamlanmamış olmakla birlikte büyük bir değer taşımaktadır. Asırlar boyunca İbn Mâce üzerine yüzlerce çalışma yapılmış olup bu çalışmalar modern dönemde de sürdürülmektedir (Sünen üzerine yapılan çalışmalar hakkında bk. Nu'mânî, 1984, 178, 187, 191, 192, 197, 198, 200, 203, 209, 211, 214, 216; Kannûcî, 1985, 221-222; Kandemir, 2010, 144-145; Erkaya, 2004, 53-59; Ahatlı, 2008, 7-13; Tozlu, 2017, 38-63).

2. Gazvelerle İlgili Rivayetler

Sünen'de yukarıda ifade ettiğimiz üzere Hz. Peygamber'in gazveleri ile ilgili yüz altı rivayet bulunmaktadır. Bu rivayetlerin savaflara göre dağılımını şu şekilde özetlemek mümkündür:

Tablo 1- Sünen’de Yer Alan Gazveler ve Rivayet Sayıları

Konu No	Konu Başlığı	Rivayet Sayısı
1	Bedir	8
2	Uhud	19
3	Benû Nadîr	3
4	Zâtü’r-Rikâ	1
5	Hendek	3
6	Benû Kurayza	4
7	Benû Mustalik	2
8	Hudeybiye	4
9	Hayber	21
10	Mekke’nin Fethi	21
11	Huneyn	11
12	Tâif	1
13	Tebük	8
	Toplam: 106	

İbn Mâce, *sünen* türü eserlerin yazılış gayesine uygun olarak iman, ibadet, muamelât ve cezalarla ilgili ahkâm içeren bilgileri belli bir sistematik içerisinde sunmaya çalışmaktadır. Kitabının bölümlene mantığında hocası İbn Ebû Şeybe’nin ve kendisinden önce yazılmış olan sünen türü eserlerin tesiri açıktır. Kuşkusuz o, bir siyer ve megâzi eseri değildir. Kronolojik bir sisteme bağlı kalınarak yazılmamıştır. Gazvelerle ilgili bilgiler, ahkâm içeren yönleriyle seçilen rivayetlerin içeriklerinde görülmektedir. Bunun bir neticesi olarak ilgili rivayetler eserinin çok farklı kitâb ve bâb başlıklarında tespit edilebilmektedir. Buna bağlı olarak İbn Mâce’nin sunmuş olduğu bilgiler, kronolojik olarak sıralanmış ve değerlendirmeler bu materyaller üzerinden gerçekleştirilmiştir.

Taramalarımız sonucunda İbn Mâce’nin *Sünen* adlı eserinde zikrettiği rivayetlerde on üç gazve hakkında bilgi bulunduğu görülmüştür. Bunlar Bedir, Uhud, Benû Nadîr, Zâtü’r-Rikâ, Hendek, Benû Kurayza, Benû Mustalik, Hudeybiye, Hayber, Mekke’nin Fethi, Huneyn, Tâif ve Tebük Seferi’dir.

Yukarıda sunduğumuz tablodan da anlaşılacağı üzere gazvelerle ilgili toplam yüz altı rivayetin altmış biri Uhud, Hayber ve Mekke’nin fethi ile ilgilidir. İbn Mâce’nin sunmuş olduğu rivayetlerden on biri Huneyn, sekizer rivayet de Bedir ve Tebük ile ilgilidir. Diğer gazvelerle ilgili bir ile dört rivayet arasında değişen bir dağılım görülmektedir. Benû Kureyza ve Hudeybiye ile ilgili dörder, Benû Nadîr ve Hendek hakkında üçer, Benû Mustalik hakkında iki, Zâtü’r-Rikâ ve Tâif hakkında ise birer rivayet bulunmaktadır. Dolayısıyla *Sünen*’deki en detaylı malumatın Uhud, Hayber ve Mekke’nin Fethi’ne dair rivayetlerden oluştuğu anlaşılmaktadır. Yüz altı rivayetin hâricinde Tihâme’de yer alan Zü’l-Huleyfe mevkiinde gerçekleşen bir baskın hâdisesiyle ilgili bilgi içeren rivayete de işaret etmek yerinde olacaktır. Bu rivayette gazve ismini ve olayı herhangi bir savaşla irtibatlandırabileceğimiz bir detay bulunmadığından listeye alınmamıştır (İbn Mâce, 1999, 3137).¹ Ayrıca bazı rivayetler birden fazla gazve hakkında bilgi içerdiği için söz konusu nakiller her savaşta zikredilmiş, dolayısıyla bu da rivayet sayısının kısmen artmasına neden olmuştur (Mesela bk. İbn Mâce, 1999, 4281, 2543, 4178). Bu kısa değerlendirmeden sonra İbn Mâce tarafından zikredilen rivayetlerde yer alan gazvelerle ilgili bilgileri kronolojik olarak detaylandırmak yerinde olacaktır.

İbn Mâce’nin Bedir Savaşı ile ilgili sunduğu sekiz rivayette savaşa katılanların sayısı, savaşa katılan bazı sahâbilerin isimleri, mübarezeeye çıkan kişilerle ilgili nâzil olan âyetler, Hz. Peygamber’in zülfikâr adlı kılıcı ganimet olarak alması ve savaşa katılanlara dua etmesi hakkında bilgiler yer almaktadır (İbn Mâce, 1999, 754, 1663, 2288, 2808, 2828, 2835, 3997, 4281).

Uhud Savaşı, İbn Mâce’nin sunmuş olduğu rivayetlerde geniş bir biçimde yer almakta ve savaşın çeşitli safhaları hakkında önemli bilgiler sunmaktadır. On dokuz rivayetin biri, Abdullah b. Ömer’in savaşa katılmak istemesine karşın yaşının küçük olması sebebiyle savaşta yer alamaması, on biri savaşın çeşitli safhalarında neler yaşandığı, üçü Hz. Peygamber’in yaralanması, dördü Uhud şehitlerinin defni ile ilgilidir (İbn Mâce, 1999, 123, 124, 128, 129, 130, 190, 1513, 1514, 1515, 1516, 2543, 2720, 2784, 2800, 2806, 3464, 3465, 3921, 4027).

Benû Nadîr ile ilgili olarak kuşatma esnasında Büveyre’deki hurma bahçelerinin yakılması ve bu hususla ilgili nazil olan âyet ve söylenen bir şiir hakkında bilgi söz konusudur (İbn Mâce, 1999, 2844, 2845, 4178).

¹ İbn Mâce’nin *es-Sünen* adlı eseri kaynak olarak gösterilirken, sayfa numarası yerine takibi kolaylaştırmak için hadis numaraları esas alınmıştır.

İbn Mâce'nin sunmuş olduğu rivayetlerden birisi Zâtü'r-Rikâ Gazvesi ile ilgili olup bu anlatımda sadece Câbir b. Abdullah ile Hz. Peygamber arasında geçen bir deve alım-satımına dair bilgi yer almaktadır (İbn Mâce, 1999, 2205).

Hendek Savaşı'yla ilgili olarak Abdullah b. Ömer'in savaş esnasındaki yaşı ve Hz. Peygamber'in müşriklerle ilgili söylediği sözler hakkında bilgi bulunmaktadır (İbn Mâce, 1999, 684, 2543, 2796). İbn Mâce'nin kayıtlarında Hendek Savaşı'yla ilgili önemli sayılabilecek bir detay söz konusu değildir.

İbn Mâce'nin, Benû Kurayza ile ilgili verdiği rivayetlerden birisi bilgi toplamak için harekete geçen Zübeyr b. Avvâm'ın cesur davranarak öne atılması, bir diğeri Hz. Peygamber'in savaşa giderken binek olarak bir merkebi kullanması ve son ikisi de ele geçirilen esirlerle ilgili uygulamalar olmak üzere dört rivayetten oluşmaktadır (İbn Mâce, 1999, 122, 2541, 2542, 4178).

Sünen'de Benû Mustalik Gazvesi'nin ismi herhangi bir rivayette geçmemektedir. Ancak İbn Mâce'nin sunmuş olduğu Hz. Âişe'nin gerdanlığını kaybetmesi hâdisesi ile ilgili anlatımlar, bazı kaynak ve araştırmalarda bu gazve ile irtibatlı olarak aktarılmaktadır. Bu bakımdan İbn Mâce'nin kayıtlarında yer alan iki rivayeti bu gazve ile ilgili olarak zikretmek mümkündür. Bu rivayetlerde gerdanlığın kaybolması sebebiyle yaşanan zaman kaybı ve su sıkıntısı üzerine teyemmüm âyetinin nüzülü hakkında bilgiler dikkatleri çekmektedir (İbn Mâce, 1999, 565, 568; Vâkıdî, 1984, II, 427-428; İbn Hişâm, II, 297; Boynukalın, 2012, 51).

Hudeybiye Seferi ile ilgili olarak İbn Mâce'nin nakletmiş olduğu rivayetlerde dört materyal karşımıza çıkmaktadır. Bu rivayetlere Hudeybiye'de bulunan bazı sahâbilerin isimleri, yolculuk esnasında yaşanan bir av sahnesi, kurbanlık olarak götürülen hayvanlar ve Hz. Peygamber'in bu sefere katılanlara yapmış olduğu bir dua kayıtları yansımıştır (İbn Mâce, 1999, 936, 3093, 3132, 4281).

İbn Mâce'nin aktardığı rivayetlere bağlı olarak hakkında en fazla bilgiye ulaşabildiğimiz gazvelerden birisinin Hayber, diğerrinin ise Uhud ve Mekke'nin Fethi olduğunu yukarıda zikretmiştik. Daha önce de ifade ettiğimiz üzere Uhud için on dokuz, Hayber ve Mekke'nin Fethi için yirmi birer rivayet bulunmaktaydı. Hayber'le ilgili rivayetlerden birisi Hayber güzergâhı üzerinde Hz. Peygamber'in konakladığı bir yeri tespit etmemize imkân tanıyan bir muhtevaya sahiptir. Üçü savaş esnasında cereyan eden bazı olaylara, altısı Hayber Savaşı sırasında yenmesi haram sayılan hayvanlara, altısı ganimet taksimine, dördü savaş sonrasındaki bazı uygulamalara, biri de dönüş yolculuğunda yaşanan bir hâdiseye dairdir (İbn Mâce, 1999, 117, 492, 697, 1820, 1961, 2396, 2397, 2467, 2468, 2469, 2848, 2854, 2855, 2856, 2881, 3191, 3192, 3195, 3196, 3234, 4178).

İbn Mâce'nin *Sünen* adlı eserinde Mekke'nin Fethi ile ilgili nakillerin büyük bir kısmı Hz. Peygamber'in Mekke'ye girişi, fetih ve fetihden sonraki uygulamaları hakkındadır. On yedi rivayette karşımıza çıkan bu bilgilere ilave olarak diğer dört rivayette Hz. Peygamber'in fethin gerçekleştiği gün Mekkelilere hitabı yer almaktadır (İbn Mâce, 1999, 465, 510, 614, 1075, 1076, 1077, 1323, 1431, 2116, 2167, 2628, 2708, 2736, 2805, 2817, 2822, 2947, 3063, 3109, 3585, 3586).

Huneyn Savaşı'na dair bilgi veren rivayetlerde sefer esnasında yaşanan bir hâdis, savaş sırasında yaşanan bazı olaylar, ganimetlerin durumu ve Huneyn'den Mekke'ye dönerken yaşanan bir takım olaylarla ilgili malumat dikkatleri çekmektedir (İbn Mâce, 1999, 172, 708, 717, 2424, 2625, 2781, 2837, 2841, 2842, 2850, 3183).

Tâif hakkında İbn Mâce sadece bir rivayet aktarmaktadır. Bu rivayette, kuşatma esnasında Hz. Peygamber'in eşi Ümmü Seleme'nin çadırında, Abdullah b. Ebû Ümeyye ve muhannes olduğu vurgulanan bir kişi arasında geçen konuşmanın detayları ve Hz. Peygamber'in bazı tavsiyeleri yer almaktadır (İbn Mâce, 1999, 2614).

Sünen'de Hz. Peygamber'in katıldığı son gazve olan Tebük hakkında bilgi veren sekiz rivayet tespit edilmiştir. Bu rivayetlerde Hz. Peygamber'in Hz. Ali'yi Medine'de yerine vekil olarak bırakması, Tebük güzergâhı üzerinde yaşananlar ve sefere katılmayan kişilerle ilgili Hz. Peygamber'in yaptığı değerlendirmeler hakkında bilgilere ulaşılabilir (İbn Mâce, 1999, 115, 412, 1070, 1236, 2656, 2764, 2823, 4042).

3. Gazvelerle İlgili Rivayetlerin Kitâb Başlıklarına Göre Dağılımı

Ahkâma dair hadislerin bir araya getirilmesiyle oluşturulan *sünen* türü eserlerin, Mekhûl b. Ebû Müslim'in *Kitâbü's-Sünne fi'l-Fıkh* adıyla kaleme aldığı çalışmayla başladığı, İbn Ebû Arûbe, Evzâi, İbn Ebû Zî'b ve İbn Ebû Zâide'nin de benzer amaç ve üslupla birer eser yazdıkları, Ebû Dâvûd, Tirmizî, Nesâi ve İbn Mâce'nin de *Kitâbü's-Sünen* adlı eserleriyle şöhret sahibi oldukları yukarıda ifade edilmişti. Kuşkusuz bu eserlerin her biri *sünen* muhtevasına sahip olmakla birlikte metotları, konulara göre hadis tercihleri ve rivayet tarifleri birbirinden farklılık arz eder.

İbn Mâce'nin *es-Sünen*'ine almış olduğu rivayetler içinde Hz. Peygamber'in savaşlarına dair malumat sunan nakiller, bu konudaki bilgilerimizi tartışmaya açacak özelliklere sahiptir. Bu nakillerin kitâb

başlıklarına göre dağılımına dair aşağıda verdiğimiz tabloda ilk bakışta hemen fark edilecek olan husus, gazvelere dair özel bir başlığın olmamasıdır. Bununla birlikte elde ettiğimiz bilgilerin yaklaşık dörtte birlik bölümünü teşkil eden rivayet grubunun tabii bir şekilde Kitâbü'l-Cihâd'da yer alması dikkate değer bir durumdur. Tespit ettiğimiz bilgilerin geri kalan kısmı ise diğer kitâb başlıklarına dağılmaktadır. Kitâbü'l-Cihâd bölümünde yer alan "Bâbü's-Serâyâ" başlığı ise çalışmamız bakımından bir anlam ifade etmemektedir. Ayrıca burada yer alan üç rivayetten birisinin Bedir Savaşı hakkında bir bilgi içeriyor olması kavram bakımından sorun yaratmakta ve zorlama bir bâb başlığı izlenimi bırakmaktadır. Bâb içinde yer alan hadisler orduya katılmanın fazileti ile ilgilidir. Sünenlerde yazım gayesine bağlı olarak gazvelerle ilgili bilgilerin birbirinden bağımsız çok farklı bâb başlıklarında karşımıza çıkması oldukça tabiidir. Bu noktada bâb başlıklarında herhangi bir şekilde gazvelerle ilgili bir betimlemenin olup olmadığı hususu da akla gelmektedir. Yaptığımız incelemelerde bâb başlıklarında da aynı şekilde gazvelere dair herhangi bir ifade bulunmadığı görülmüştür. Bunlara dair tablolar makale boyutlarını aşacak hacimde olduğu için burada sunulmamıştır. Aşağıda gazvelerle ilgili rivayetlerin hangi kitâb başlıklarında yer aldığı tablo halinde gösterilmiştir.

Tablo 2- Gazvelerle İlgili Rivayetlerin Yer Aldığı Kitâp Başlıkları

Kitâb Başlıkları	Bedir	Uhud	Benü Nadir	Zâtür-Rikâ'	Hendek	Benü Kureyza	Benü Müstalık	Hudeybiye	Hayber	Mekkenin Fethi	Huneyn	Tâif	Tebük	Toplam
Mukaddime	-	6	-	-	-	1	-	-	1	-	1	-	1	10
Tahâre	-	-	-	-	-	-	2	-	1	3	-	-	1	7
Salât	-	-	-	-	1	-	-	-	1	-	-	-	-	2
Ezân	-	-	-	-	-	-	-	-	-	-	2	-	-	2
Mesâcid	1	-	-	-	-	-	-	-	-	-	-	-	-	1
İkâmetü's-Salât	-	-	-	-	-	-	-	1	-	5	-	-	2	8
Cenâiz	-	4	-	-	-	-	-	-	-	-	-	-	-	4
Siyâm	1	-	-	-	-	-	-	-	-	-	-	-	-	1
Zekât	-	-	-	-	-	-	-	-	1	-	-	-	-	1
Nikâh	-	-	-	-	-	-	-	-	1	-	-	-	-	1
Talâk	-	-	-	-	-	-	-	-	-	-	-	-	-	-
Keffârât	-	-	-	-	-	-	-	-	-	1	-	-	-	1
Ticârât	1	-	-	1	-	-	-	-	-	-	-	-	-	2
Ahkâm	-	-	-	-	-	-	-	-	-	-	-	-	-	-
Hibât	-	-	-	-	-	-	-	-	-	-	-	-	-	-
Sadakât	-	-	-	-	-	-	-	-	2	1	1	-	-	4
Rühûn	-	-	-	-	-	-	-	-	3	-	-	-	-	3
Şuf'a	-	-	-	-	-	-	-	-	-	-	-	-	-	-
Lukata	-	-	-	-	-	-	-	-	-	-	-	-	-	-
İtk	-	-	-	-	-	-	-	-	-	-	-	-	-	-
Hudûd	-	1	-	-	1	2	-	-	-	-	-	1	-	5
Diyât	-	-	-	-	-	-	-	-	-	1	1	-	1	3
Vesâyâ	-	-	-	-	-	-	-	-	-	1	-	-	-	1
Ferâiz	-	1	-	-	-	-	-	-	-	1	-	-	-	2
Cihâd	3	3	2	-	1	-	-	-	5	3	5	-	2	24
Menâsik	-	-	-	-	-	-	-	1	-	3	-	-	-	4
Edâhî	-	-	-	-	-	-	-	1	-	-	-	-	-	1
Zebâih	-	-	-	-	-	-	-	-	4	-	1	-	-	5
Sayd	-	-	-	-	-	-	-	-	1	-	-	-	-	1
Et'ime	-	-	-	-	-	-	-	-	-	-	-	-	-	-
Eşribe	-	-	-	-	-	-	-	-	-	-	-	-	-	-
Tib	-	2	-	-	-	-	-	-	-	-	-	-	-	2
Libâs	-	-	-	-	-	-	-	-	-	2	-	-	-	2
Edeb	-	-	-	-	-	-	-	-	-	-	-	-	-	-
Daavât	-	-	-	-	-	-	-	-	-	-	-	-	-	-
Ta'birü'r-Rü'yâ	-	1	-	-	-	-	-	-	-	-	-	-	-	1
Fiten	1	1	-	-	-	-	-	-	-	-	-	-	1	3
Zühd	1	-	1	-	-	1	-	1	1	-	-	-	-	5
Toplam	8	19	3	1	3	4	2	4	21	21	11	1	8	
Genel Toplam : 106														

Sünen'de yer alan kitâb başlıklarına göre bir değerlendirme yapılacak olursa en fazla rivayetin Cihâd ve Mukaddime kısmında bulunduğu dikkat çekmektedir. Sünen'in ana bölümlerinden birisi olan Cihâd'da

Bedir (3 rivayet), Uhud (3 rivayet), Benû Nadîr (2 rivayet), Hendek (1 rivayet), Hayber (5 rivayet), Mekke'nin Fethi (3 rivayet), Huneyn (5 rivayet) ve Tebük (2 rivayet) olmak üzere toplam yirmi dört rivayet bulunmaktadır. Ahkâmla ilgili birçok yönü bulunmasına karşın Zâtü'r-Rikâ, Benû Mustalik, Benû Kureyza, Hudeybiye ve Tâif'e dair Kitâbü'l-Cihâd'da herhangi bir işaret olmaması, öte yandan diğer kitâblarda da az sayıda rivayet bulunması İbn Mâce'nin sınırlı sayıda nakle ulaştığı veya kitabına seçerken bu rivayetleri oldukça kısa yazmak için ayıkladığı düşüncesini doğrulamaktadır. Hocası İbn Ebû Şeybe'nin *el-Musannef* adlı eserinde meselâ Hudeybiye konulu otuz bir rivayet bulunmasına karşın *es-Sünen*'in tüm içeriğinde hocasından sadece Hudeybiye'ye ilgili iki rivayet (İbn Mâce, 1999, 936, 4281) alması bu durumu teyit etmektedir. İbn Mâce, Hudeybiye hususundaki diğer iki rivayetini ise farklı hocalarından almıştır. Mukaddime kısmındaki hadislerin büyük bir kısmı ise sahabenin fazileti bâb başlığı altında bulunmaktadır.

Rivayet sayıları çok olan gazveler göz önünde bulundurularak rivayet-kitâb ilişkisi bağlamında bir değerlendirme yapılacak olursa Bedir Savaşı ile ilgili yapılabilecek özel bir yorum bulunmamaktadır. Rivayetler birbirinden oldukça farklı ve ahkâmla ilgili bilgi içeren kitâb içeriklerinde sunulmuştur. Buna karşın Uhud Savaşı ile ilgili sunduğu rivayetlerin büyük bir kısmının Cihâd, Cenâiz ve Tıb bahsinde yer alması oldukça yerinde bir dağılım arz etmektedir. Mukaddime bahsinde yer alan altı hadisin beşi sahabenin fazileti bâb başlığı altında yer alan rivayetlerdir ve bunlar Uhud Savaşı'ndaki yararlıkları bağlamında zikredilen rivayetlerden oluşmaktadır. Hayber Savaşı ile ilgili Cihâd ve Zebâih kitâblarında yer almaktadır. Mekke'nin Fethi ile ilgili söylenebilecek olan husus ahkâm konularına delil teşkil etmeleri yönüyle birbirinden farklı kitâblarda zikredilmiş olmalarıdır. Huneyn Savaşı'na ait on bir rivayetin beşi Cihâd kitâbında yer almaktadır. Bunların büyük bir kısmı saldırı esnasında dikkat edilmesi gereken kurallar ve ganimetler gibi savaş hukukunu ilgilendiren rivayetlerdir.

4. Gazvelerle İlgili Rivayetlerin Kaynakları

İbn Mâce *Sünen* adlı eserinde Hz. Peygamber'in savaşları ile ilgili yüz altı rivayet zikretmektedir. Bu nakillerin beşte biri hocası İbn Ebû Şeybe'den gelmektedir. Geriye kalan diğer rivayetler farklı hocalarından aktarılmaktadır. İbn Mâce gazvelerle ilgili olarak hocalarından naklettiği rivayetlerin tümünde "haddesenâ" rivayet lafzını kullanmıştır. Bu başlık altında *es-Sünen*'de yer alan ve gazveler hakkında malumat sunan rivayetlerin kaynakları üzerinde durulmaktadır. Aşağıda İbn Mâce'nin rivayetlerini aldığı hocaları ve bu rivayetlere ait nakil zincirleri bulunmaktadır.

Tablo 3: İbn Mâce'nin Gazvelerle İlgili Bilgi İçeren Rivayetlerinin Kaynakları

Konu	Rivayet Zinciri ve Hadis Numaraları	Toplam
Bedir	Ebû Mervân-Muhammed b. Osman-İbrahim b. Sa'd-İbn Şihâb-Mahmûd b. Rebî' el-Ensârî (754)	8
	Muhammed b. Beşşâr-Ebû Âmir (Tahvîl) Abdurrahman b. İbrahim ve Harun b. Abdullah el-Hammâl-İbn Ebû Füdeyk-Hişâm b. Sa'd-Osman b. Hayyân Dimeşki-Ümmü Derdâ-Ebû Derdâ (1663)	
	Ebû es-Sâib Selm b. Cünâde-Ebû Dâvud el-Hafri-Süfyân-Ebû İshak-Ebû Ubeyde-Abdullah (2288)	
	Ebû Kureyb-İbnü's-Salt- İbn Ebû'z-Zinâd-Ebû'z-Zinâd-Ubeydullah b. Abdullah-İbn Abbas (2808)	
	Muhammed b. Beşşâr-Ebû Âmir-Süfyân-Ebû İshak-Berâ b. Âzib (2828)	
	Yahya b. Hakîm ve Hafs b. Amr-Abdurrahman b. Mehdî-Muhammed b. İsmail-Vekî'-Süfyân-Ebû Hâşim er-Rummânî-Ebû Melzem-Kays b. Ubâd-Ebû Zer (2835)	
	Yunus b. Abdü'l-A'lâ Mısıri-İbn Vehb-Yunus-İbn Şihâb-Urve b. Zübeyr-Misver b. Mahreme-Amr b. Avf (3997)	
	Ebû Bekir b. Ebû Şeybe-Ebû Muaviye-A'meş-Ebû Süfyân-Câbir-Ümmü Mübeşşir-Hafsa (4281)	
Uhud	Ali b. Muhammed-Ebû Muâviye-Hişâm b. Urve-Urve b. Zübeyr-Abdullah b. Zübeyr- Zübeyr b. Avvâm (123)	19
	Hişâm b. Ammâr ve Hediyye b. Abdülvehhâb-Süfyân b. Uyeyne-Hişâm b. Urve-Urve-Âişe (124)	
	Ali b. Muhammed-Vekî'-İsmail-Kays b. Ebû Hâzım (128)	
	Muhammed b. Beşşâr-Muhammed b. Ca'fer-Şu'be-Sa'd b. İbrahim-Abdullah b. Şeddâd-Ali b. Ebû Tâlib (129)	
	Muhammed b. Rumh-Leys b. Sa'd (Tahvîl) Hişâm b. Ammâr-Hâtîm b. İsmail-İsmail b. Ayyâş-Yahya b. Saïd-Saïd b. Müseyyeb-Sa'd b. Ebû Vakkâs (130)	
	İbrahim b. Münzir el-Hizâmî ve Yahya b. Habîb b. A'râbi-Musa b. İbrahim b. Kesîr el-Ensârî el-Hizâmî-Talha b. Hırâş-Câbir b. Abdullah (190)	
	Muhammed b. Abdullah b. Nümeyr-Ebû Bekir b. Ayyâş-Yezid b. Ebû Ziyâd-Miksem-Abdullah b. Abbas (1513)	
	Muhammed b. Rumh-Leys b. Sa'd-İbn Şihâb-Abdurrahman b. Ka'b b. Mâlik-Câbir b. Abdullah (1514)	

	Muhammed b. Ziyâd-Ali b. Âsım-Atâ b. Sâib-Sâid b. Cübeyr-Abdullah b. Abbas (1515)	
	Hişâm b. Ammâr ve Sehl b. Ebû Sehl-Süfyân b. Uyeyne-Esved b. Kays-Nübeyh el- Anzî-Câbir b. Abdullah (1516)	
	Ali b. Muhammed-Abdullah b. Nümeyr ve Ebû Muâviye ve Ebû Üsâme-Ubeydullah b. Ömer-Nâfi'-Abdullah b. Ömer (2543)	
	Muhammed b. Ebû Ömer el-Adenî-Süfyân b. Uyeyne-Abdullah b. Muhammed b. Akîl-Câbir b. Abdullah (2720)	
	Ebû Bekir b. Ebû Şeybe-Hüseyn b. Muhammed-Cerîr b. Hâzım b. İshak-Davûd b. el-Hüseyn-Abdurrahman b. Ebû Ukbe-Ebû Ukbe (2784)	
	İbrahim b. el-Münzir el-Hızâmî-Musa b. İbrahim el-Hızâmî el-Ensârî-Talhâ b. Hırâş-Câbir b. Abdullah (2800)	
	Hişâm b. Sevvâr-Süfyân b. Uyeyne-Yezid b. Hasife-Sâib b. Yezid (2806)	
	Hişâm b. Ammâr ve Muhammed b. Sabbâh-Abdülaziz b. Ebû Hâzım-Ebû Hâzım-Sehl b. Sa'd es-Sâidî (3464)	
	Abdurrahman b. İbrahim-İbn Ebû Fedeyk-Abdü'l-Müheymîn b. Abbas b. Sehl b. Sa'd es-Sâidî-Abbas b. Sehl-Sehl b. Sa'd es-Sâidî (3465)	
	Mahmûd b. Gaylân-Ebû Üsâme-Büreyde-Ebû Bürde-Ebû Musa (3921)	
	Nasr b. Ali el-Cezamî ve Muhammed b. el-Müsennâ-Abdülvehhâb-Humeyd-Enes b. Mâlik (4027)	
Benû Nadîr	Muhammed b. Rumh-Leys b. Sa'd -Nâfi'-İbn Ömer (2844)	3
	Abdullah b. Saîd-Ukbe b. Hâlid-Ubeydullah-Nâfi'-İbn Ömer (2845)	
	Ömer b. Râfi'-Cerîr-Müslim el-A'ver-Enes b. Mâlik (4178)	
Zâtü'r-Rikâ	Muhammed b. Yahya-Yezid b. Harun-Cüreyriy-Ebû Nadra-Câbir b. Abdullah (2205)	1
Hendek	Ahmed b. Abde'-Hammâd b. Zeyd-Âsım b. Behdele-Zirr b. Hubeys-Ali b. Ebû Tâlib (684)	3
	Ali b. Muhammed-Abdullah b. Nümeyr ve Ebû Muâviye ve Ebû Üsâme-Ubeydullah b. Ömer-Nâfi'-Abdullah b. Ömer (2543)	
	Muhammed b. Abdullah b. Nümeyr-Ya'lâ b. Ubeyd-İsmail b. Ebû Hâlid-Abdullah b. Ebû Evfâ (2796)	
Benû Kureyza	Ali b. Muhammed-Vekî'-Süfyân-Muhammed b. el- Münkedir-Câbir (122)	4
	Ebû Bekir b. Ebû Şeybe ve Ali b. Muhammed-Vekî'-Süfyân-Abdü'l- Melik b. Umeyr-Atıyye el-Kurazî (2541)	
	Muhammed b. Sabbâh-Süfyân b. Uyeyne-Abdülmelik b. Umeyr-Atıyye el-Kurazî (2542)	
	Ömer b. Râfi'-Cerîr-Müslim el-A'ver-Enes b. Mâlik (4178)	
Benû Mustalik	Muhammed b. Rumh-Leys b. Sa'd-İbn Şihâb-Ubeydullah b. Abdullah-Ammâr b. Yâsir (565)	2
	Ebû Bekir b. Ebû Şeybe-Ebû Üsâme-Hişâm b. Urve-Urve-Âişe (568)	
Hudeybiye	Ebû Bekir b. Ebû Şeybe-İsmail b. İbrahim-Hâlid el- Hazzâi-Ebü'l- Melîh (936)	4
	Muhammed b. Yahya-Abdürrezzâk-Ma'mer-Yahya b. Ebû Kesîr-Abdullah b. Ebû Katâde-Ebû Katâde (3093)	
	Muhammed b. Yahya-Abdürrezzâk-Mâlik b. Enes-Ebü'z- Zübeyr -Câbir (3132)	
	Ebû Bekir b. Ebû Şeybe-Ebû Muâviye-A'meş-Ebû Süfyân-Câbir-Ümmü Mübeşşir -Hafsa (4281)	
Hayber	Osman b. Ebû Şeybe-Vekî'-İbn Ebû Leylâ-Hakem-Abdurrahman b. Ebû Leylâ (117)	21
	Ebû Bekir b. Ebû Şeybe-Ali b. Müshir-Yahya b. Saîd-Büşeyr b. Yesâr-Süveyd b. Nu'man el-Ensârî (492)	
	Harmele b. Yahya-Abdullah b. Vehb-Yunus-İbn Şihâb-Saîd b. Müseyyeb-Ebû Hureyre (697)	
	Musa b. Mervân er-Rakkî-Ömer b. Eyyûb-Cafer b. Burgân-Meymûn b. Mehrân-Miksem-İbn Abbas (1820)	
	Muhammed b. Yahya-Bişr b. Ömer-Mâlik b. Enes-İbn Şihâb-Abdullah ve Hasan (Muhammed b. Ali'nin oğulları)-Muhammed b. Ali- Ali b. Ebû Tâlib (1961)	
	Nasr b. Ali el-Cezamî-Mu'temir b. Süleyman-İbn Avn-Nâfi'-İbn Ömer (2396)	
	Muhammed b. Ebû Ömer el-Adenî-Süfyân-Ubeydullah b. Ömer-Nâfi'-İbn Ömer (2397)	
	Muhammed b. Sabbâh- Sehl b. Ebû Sehl ve İshak b. Mansûr -Yahyâ b. Saîd el-Gattân- Ubeydullah b. Ömer-Nâfi'- Abdullah b. Ömer (2467)	
	İsmâil b. Tevbe- Hüseyim-İbn Ebû Leylâ- Hakem b. Uteybe-Miksem- Abdullah b. Abbas (2468)	
	Ali b. el-Münzir-Muhammed b. Fuzayl-Müslim el-A'ver-Enes b. Mâlik (2469)	

	Muhammed b. Rumh-Leys b. Sa'd-Yahya b. Saïd-Muhammed b. Yahya b. Hebbân-İbn Ebû 'Amre-Zeyd b. Hâlid el-Cühenî (2848)	
	Ali b. Muhammed -Ebû Muâviye-Ubeydulah b. Ömer-Nâfi'-İbn Ömer (2854)	
	Ali b. Muhammed-Vekî'-Hişâm b. Sa'd-Muhammed b. Zeyd b. Muhâcir b. Gunfuz-Umeyr (Ebû'l-Lahm'ın azatlı kölesi) (2855)	
	Ebû Bekir b. Ebû Seybe-Abdürrahîm b. Süleyman-Hişâm-Hafsa bt. Sîrîn-Ümmü Atıyye el-Ensârî (2856)	
	Yunus b. Abdü'l-A'lâ-Eyyûb b. Süveyd-Yunus b. Yezîd- İbn Şihâb-Saïd İbnü'l-Müseyyeb- Cübeyr b. Mut'im (2881)	
	Bekir b. Halef-Ebû Bişr-Ebû Âsım-İbn Cüreyc-Ebü'z-Zübeyr-Câbir b. Abdullah (3191)	
	Süveyd b. Saïd-Ali b. Müshir-Ebû İshak eş-Şeybânî-Abdullah b. Ebû Evfâ (3192)	
	Yakup b. Humeyd b. Kâsib-Muğire b. Abdurrahman-Yezîd b. Ebû Ubeyde-Seleme b. el-Ekvâ' (3195)	
	Muhammed b. Yahya-Abdürrezzâk-Ma'mer-Eyyûb-İbn Sîrîn-Enes b. Mâlik (3196)	
	Bekir b. Halef-İbn Ebû Adiy-Saïd-Ali b. Hakem-Meymun b. Mihrân-Saïd b. Cübeyr -İbn Abbas (3234)	
	Ömer b. Râfi'-Cerîr-Müslim el-A'ver-Enes b. Mâlik (4178)	
	Muhammed b. Rumh-Leys b. Sa'd-Yezîd b. Ebû Habîb-Saïd b. Ebû Hind- Ebû Mürre (Akîl'in Mevlası)-Ümmü Hânî bnt. Ebû Tâlib (465)	
	Ebû Bekir b. Ebû Şeybe ve Ali b. Muhammed-Vekî' -Süfyân-Muhârib b. Disâr-Süleyman b. Büreyde-Büreyde b. Hüseyin (510)	
	Muhammed b. Rumh el-Mısıri-Leys b. Sa'd-İbn Şihâb-Abdullah b. Abdullah b. Nevfel (614)	
	Muhammed b. Abdü'l-Melik b. Ebû's-Şevârib-Abdü'l-Vâhid b. Ziyâd-Âsım el-Ahvel-İkrime-İbn Abbas (1075)	
	Ebû Yusuf b. es-Saydelâni-Muhammed b. Ahmed er-Raggiy-Muhammed b. Seleme-Muhammed b. İshak-Zühri-Ubeydullah b. Abdullah b. Utbe-İbn Abbâs (1076)	
	Nasr b. Ali el-Cehzamî-Yezîd b. Zür'a ve Abdü'l-A'lâ-Yahya b. Ebû İshak-Enes (1077)	
	Abdullah b. Muhammed b. Rumh-İbn Vehb-Iyâz b. Abdullah-Mahreme b. Süleyman- Kureyb-İbn Abbas-Ümmü Hânî b. Ebû Tâlib (1323)	
	Ebû Bekir b. Ebû Şeybe-Yahya b. Saïd-İbn Cüreyc-Muhammed b. Abbâd-Abdullah b. Süfyân-Abdullah b. es-Sâib (1431)	
	Ebû Bekir b. Ebû Şeybe-Muhammed b. Fuzayl-Yezîd b. Ebû Ziyâd-Mücâhid-Abdurrahman b. Safvân-Safvân b. Abdurrahman el-Kureşî (2116)	
	İsa b. Hammâd el-Mısıri-Leys b. Sa'd-Yezîd b. Ebû Habîb-Ata' b. Ebû Rebâh-Câbir b. Abdullah (2167)	
Mekke	Abdullah b. Muhammed ez-Zühri-Süfyân b. Uyeyne-İbn Cedân -Kâsım b. Rebûa -İbn Ömer (2628)	21
	Hişâm b. Ammâr ve Hüseyin b. Hasan el-Mervânî, Sehl-Süfyân b. Uyeyne-Zühri-Âmir b. Sa'd (2708)	
	Ali b. Muhammed ve Muhammed b. Yahya- Ubeydullah b. Musa-Hasan b. Sâlih-Muhammed b. Saïd (1. Sened) Muhammed b. Yahya-Ömer b. Saïd-Amr b. Şuayb-Şuayb-Abdullah b. Amr (2. Sened) (2736)	
	Hişâm b. Ammâr ve Süveyd b. Saïd-Mâlik b. Enes-Zühri-Enes b. Mâlik (2805)	
	Hasan b. Ali el-Hallâl-Abde' b. Abdullah-Yahya b. Âdem-Şerîk-Ammâr ed-Dühni-Ebü'z-Zübeyr-Câbir b. Abdullah (2817)	
	Ebû Bekir b. Ebû Şeybe-Vekî'-Hammâd b. Seleme-Ebü'z-Zübeyr-Câbir b. Abdullah (2822)	
	Muhammed b. Abdullah b. Numeyr-Yunus b. Bükeyr-Muhammed b. İshak-Muhammed b. Cafer b. ez-Zübeyr- Ubeydullah b. Abdullah b. Ebû Sevr-Safıyye bnt. Şeybe (2947)	
	Abdurrahman b. İbrahim ed-Dimeşki-Ömer b. Abdülvâhid-Evzâi-Hasan b. Atıyye-Nâfi'-İbn Ömer (3063)	
	Muhammed b. Abdullah b. Nümeyr- Yunus b. Bükeyr-Muhammed b. İshak-Ebân b. Sâlih-Hasan b. Müslim b. Yennâk-Safıyye bnt. Şeybe (3109)	
	Ebû Bekir b. Ebû Şeybe-Vekî'-Hammâd b. Seleme-Ebü'z-Zübeyr-Câbir b. Abdullah (3585)	
	Ebû Bekir b. Ebû Şeybe-Abdullah-Musa b. Ubeyde-Abdullah b. Dinâr- İbn Ömer (3586)	
	Muhammed b. Sabbâh-Süfyân b. Uyeyne-Ebü'z-Zübeyr-Câbir b. Abdullah (172)	
	Muhammed b. Beşşâr ve Muhammed b. Yahyâ-Ebû Âsım-İbn Cüreyc-Abdülaziz b. Abdülmelik b. Ebû Mahzûre -Abdullah b. Muhayrız (708)	
	Ebû Bekir b. Ebû Şeybe-Ya'lâ b. Ubeyd-İfrîf (717)	
Huneyn	Ebû Bekir b. Ebû Şeybe-Vekî'-İsmail b. İbrahim b. Abdullah b. Ebû Rebîa el-Mahzûmî- İbrahim b. Abdullah-Abdullah b. İbn Rebîa (2424)	11
	Ebû Bekir b. Ebû Şeybe-Ebû Hâlid el-Ahmer-Muhammed b. İshak-Muhammed b. Cafer-Zeyd b. Dumâyra-Sa'd (babası) ve amcası (2625)	

	Ebû Yusuf Muhammed b. Ahmed er-Rakkî-Muhammed b. Seleme el-Harrânî-Muhammed b. İshak-Muhammed b. Talha b. Abdurrahman b. Ebû Bekir -Muhammed b. Câhime es-Selemî (2781)	
	Muhammed b. Sabbâh-Süfyân b. Uyeyne-Yahya b. Saîd- Amr b. Kesîr b. Eflah-Ebû Muhammed-Mevlâ Ebû Katâde- Ebû Katâde (2837)	
	Yahya b. Hakîm-Osman b. Ömer-Mâlik b. Enes-Nâfi'-İbn Ömer (2841)	
	Ebû Bekir b. Ebû Şeybe-Vekî'-Süfyân-Ebû'z-Zinâd-Murakkâ' b. Abdullah b. Sayfî-Hanzala el-Kâtip (2842)	
	Ali b. Muhammed-Ebû Usâme-Ebû Sinân İsa b. Sinan-Ya'lâ b. Şeddâd -Ubâde b. es-Sâmit (2850)	
	Muhammed b. Abdullah b. Nümeyr-Ömer b. Ubeyd-Saîd b. Mesrûk-Abâye b. Rifâa-Râfi' b. Hadîc (3183)	
Tâif	Ebû Bekir b. İbn Ebû Şeybe- Vekî'-Hişam b. Urve-Urve-Zeynep bnt. Ümmü Seleme-Ümmü Seleme (2614)	1
Tebük	Muhammed b. Beşşâr- Muhammed b. Cafer-Şu'be-Sa'd b. İbrahim-İbrahim b. Sa'd b. Ebû Vakkâs-Sa'd b. Ebû Vakkâs (115)	8
	Ebû Kureyb-Rişdîn b. Sa'd-Dahhâk b. Şurahbil-Zeyd b. Eslem-Eslem-Ömer b. Hattâb (412)	
	Ali b. Muhammed-Vekî'-Süfyân-Ebû'z-Zübeyr-İbnü't-Tufeyl-Muâz b. Cebel (1070)	
	Muhammed b. el-Müsennâ-İbn Ebû Adıyy-Humeyd-Bekir b. Abdullah-Hamza b. el-Muğîre b. Şu'be-Muğîre b. Şu'be (1236)	
	Ebû Bekir b. Ebû Şeybe-Abdurrahîm b. Süleyman-Muhammed b. İshak-Atâ'-Safvân b. Abdullah-Ya'lâ ve Seleme (Ümeyye oğulları) (2656)	
	Ubeydullah b. Abdü'l-Kerîm-Süneyd b. Dâvud-Hâlid b. Hayyân er- Raggiy-Ali b. Urve el-Bârigî -Yunus b. Yezîd-Ebû'z-Zinâd-Hârîce b. Zeyd (2823)	
	Muhammed b. el-Müsennâ-İbn Ebû Adıyy-Humeyd-Enes b. Mâlik (2764)	
	Abdurrahman b. İbrahim-Velid b. Müslim-Abdullah b. A'lâ-Bür b. Ubeydullah-Ebû İdrîs el-Havlânî -Avf b. Mâlik el-Eşcaî (4042)	
Toplam : 106		

İbn Mâce'nin *Sünen* adlı eserinin dörtte birinden fazlasına yakın rivayetini hocası Ebû Bekir İbn Ebû Şeybe'den (ö. 235/849) aldığı (Erkaya, 2004, 36) yukarıda da ifade edilmişti.

Hocası İbn Ebû Şeybe'nin *el-Musannef* adlı eseri dışında *Kitâbü't-Târîh* adlı eseri de bulunmaktadır (Erkaya, 2004, 75). Bu eserinde Câhiliye döneminden Hz. Ömer döneminin sonuna kadar gelen olayları ele aldığı, ancak bunun *el-Musannef*'in bir bölümü olan "Kitâbü't-Târîh" ve "Kitâbü'l-Megâzî" ile taşıdığı benzerlik sebebiyle ayrı bir eser olmadığı ileri sürülmektedir. Hocasının bu yönünü de bilen İbn Mâce'nin gazvelerle ilgili rivayetlerin büyük bir kısmını ondan almış olması tabii olarak beklenebilecek bir durumdur. Ancak yaptığımız tarama neticesinde, yukarıdaki tabloda da açıkça görüldüğü üzere gazvelerle ilgili rivayetlerden yirmisini hocasından aldığı, diğer nakilleri ise farklı hocalarından elde ettiği anlaşılmaktadır. Hocasından almış olduğu rivayetler Bedir (4281), Uhud (2784), Benû Mustalik (568), Benû Kureyza (2541), Hudeybiye (936, 4281), Hayber (492, 2856), Mekke'nin Fethi (510, 1431, 2116, 2822, 3585, 3586), Huneyn (717, 2424, 2625, 2842), Tâif (2614), Tebük (2656) şeklinde sıralanabilir. Mekke'nin Fethi ve Huneyn ile ilgili rivayet sayısındaki yoğunluk dikkat çekicidir.

Hocalarından Hişam b. Ammâr'dan (ö. 245/859) aldığı ve gazveler hakkında bilgi veren rivayet sayısı Uhud (124, 130, 1516, 3464) ve Mekke'nin Fethi (2708, 2805) ile sınırlı olmakla birlikte altıya ulaşmaktadır. Hişam b. Ammâr'ın Megâzî'ye dair *Kitâbü'l-Meb'as* adlı bir eserinin mevcudiyeti söz konusudur (Erkaya, 2004, 77). Ayrıca Hişam b. Ammâr, önde gelen tarihçilerden Belâzürî'nin bir hayli nakil aldığı râvilerden birisidir (Meselâ bk. Belâzürî, 1987, 30).

İbn Mâce'nin naklettiği rivayetlerin zincirinde siyer ve megâzî râvisi olarak bilinen isimlerin olup olmadığı da merak konusudur. İbn Mâce'nin naklettiği rivayetlerin bir kısmında İbn Şihâb ez-Zührî, Hişam b. Urve, Urve b. Zübeyr, Muhammed b. İshak ve Ma'mer b. Râşid gibi siyer ve megâzîye dair eserleri olduğunu bildiğimiz kişiler bulunmaktadır.

Rivayet zincirinde İbn Şihâb ez-Zührî'nin yer aldığı hadis sayısı sekizdir (565, 614, 697, 754, 1514, 1961, 2881, 3997). Hişam b. Urve'nin yer aldığı rivayet sayısı dördüttür. Oğlu Urve b. Zübeyr kanalıyla gelen hadis sayısı da beştir. Hişam b. Urve'den gelen rivayetlerin dördünde (123, 124, 568, 2614) baba-oğul birlikte bulunurken 3997 nolu hadiste Urve b. Zübeyr tek olarak görünmektedir.

Muhammed b. İshak'ın yer aldığı rivayet sayısı ise altıdır. Bunlar Mekke'nin fethi (1076, 2947, 3109), Huneyn (2625, 2781) ve Tebük (2656) seferi bahislerinde geçmektedir. Megâzî müellifi Ma'mer b. Râşid'in yer aldığı sened zinciri sayısı ise ikidir (3093, 3196).

Bu tespitlerden hareketle İbn Mâce'nin siyer ve megâzî rivayetleriyle ön plana çıkan râvilerden ve hocalarından nakillerde bulunduğunu söylemek mümkündür. Ancak İbn Mâce'nin naklettiği rivayet sayısı diğer sünen müelliflerine göre daha sınırlıdır (Krs. Öztürk-Bayka, 2016, 3-9). Buna bağlı olarak da siyer ve megâzî ilminin önde gelenlerinden aktardığı rivayetler ve hoca ağı zayıf kalmaktadır.

Sonuç

Hz. Peygamber'in hayatının çeşitli safhalarına dair pek çok malumatı bünyesinde barındıran hadis kitapları arasında yer alan sünen türü eserler, özellikle ahkâm konularını kaleme almalarıyla ön plana çıkarlar. Bu tür eserlerde Hz. Peygamber'in savaşta ve barışta uygulamış olduğu birçok hususla ilgili bilgi yer almaktadır. Sunulan bilgiler arasında Hz. Peygamber'in bizzat katılmış olduğu savaşlar hakkında dolaylı veya açık olarak önemli ayrıntılar bulunmaktadır. Ele aldığımız İbn Mâce'nin *es-Sünen* adlı eseri bunun en güzel örneklerinden birisidir.

Eserde Hz. Peygamber'in katılmış olduğu on üç gazve hakkında yüz altı rivayet zikredilmektedir. Bunlardan altmış biri Uhud, Hayber ve Mekke'nin Fethi hakkındadır. *es-Sünen*'de gazvelere dair müstakil bir kitâb veya bâb başlığına rastlanmamaktadır. Rivayetlerin büyük bir kısmı Mukaddime ve Kitâbü'l-Cihâd bölümlerinde söz konusu edilmektedir. Bu rivayetlerin bir kısmı savaşların çeşitli safhaları ile ilgili kıymetli bilgiler sunmaktadır. İbn Mâce, hadiseleri bazen savaş ismi belirtmeksizin aktarmaktadır. O, olayların tarihlerine dair herhangi bir bilgi sunmamaktadır. Rivayetlerinin büyük bir kısmının önde gelen tarihçilerin nakillerinden geldiği anlaşılmakta, ancak rivayetlerde kısaltmalara gittiği için bazı bilgilerin ortaya çıkmadığı görülmektedir.

Eserde tespit ettiğimiz gazvelerle ilgili rivayetlerin siyer ve megâzî kaynaklarında yer alan rivayetlerle karşılaştırmalı bir biçimde ele alınması hem hadis hem de siyer çalışmalarına ayrı bir değer katacaktır.

KAYNAKÇA

- Abuzerov, Namig (2008). İbn Mâce'nin "Mevzu" Sanılan Bazı İletli Rivayetleri Üzerine. *Bakü Devolet Üniversitesi İlahiyat Fakültesi İlmî Mecmuası*, S. 10, s. 94-103. Bakü.
- Agitoğlu, Nurullah (2017). Temel Hadis Kitaplarındaki Siyer Bölümleri Üzerine Bir Değerlendirme -Tirmizî'nin el-Câmiu's-Sahîh'i Örneğinde-. *Turkish Studies*, S. 12/27, 51-64.
- Ahatlı, Erdiç (2008). Cumhuriyet Dönemi Türkçe Hadis Şerhlerine Dâir Bazı Mülâhazalar. *Hadis Tetkikleri Dergisi*, VI/2, 8-30.
- Akgül, Mustafa (2004). *Kütüb-i Sitte Kavramının Oluşum Süreci ve Şöhret Bulması*. Yüksek Lisans Tezi, Ankara Üniversitesi Sosyal Bilimler Enstitüsü, Ankara.
- Bağcı, Musa (2010). İbn Mâce'nin es-Sünen Adlı Eserinin Mukaddime'sinin Tahlili. *E-Şarkiyat İlmî Araştırmalar Dergisi*, S. 3, s.16-44.
- Başaran, Selman (1987). Tirmizî ve İbn Mâce'yi İbn Hazm'ın Meçhul Olarak Vasıflandırması. *Uludağ Üniversitesi İlahiyat Fakültesi Dergisi*, II/2, 19-25.
- Başaran, Selman (1988). İbn Hazm'ın Kütüb-i Sitte'ye Bakışı. *İslâmî Araştırmalar Dergisi*, VI/2, 7-22.
- Başer, İsmail (2006). *Kütüb-i Sitte'ye Dâhil Dört Sünen Kitabının Mukayesesi*. Yüksek Lisans Tezi, Kahramanmaraş Sütçü İmam Üniversitesi Sosyal Bilimler Enstitüsü, Kahramanmaraş.
- Belâzürî, Ebü'l-Abbâs Ahmed b. Yahya (1987). *Fütûhu'l-Büldân* (nşr. Abdullah Enis et-Tabbâ). Beyrut: Müessesetü'l-Meârif.
- Boynukalın, Mehmet (2012). *Teyemmüm*. *Türkiye Diyanet Vakfı İslâm Ansiklopedisi* (c. 41, s. 50-52). Ankara: Türkiye Diyanet Vakfı Yayınları.
- Brown, A. C. Jonathan (2013). İbn Mâce'nin Otorite Kazanma Süreci: Kütüb-i Sitte'nin Teşekkül Sürecinde Güvenilirlik ya da Kullanışlılık (trc. Elif Beyza Demirtaş). *Hadis Tetkikleri Dergisi*, XI/1, 141-154. İstanbul.
- Deniz, Şakir (2018). *İbn Ebî Zî'b'in Hayatı ve Kitâbü's-Sünen Adlı Eseri*. Yüksek Lisans Tezi, Sakarya Üniversitesi Sosyal Bilimler Enstitüsü. Sakarya.
- Durmuş, Üzeyir (2016). Siyerin Hadislerle İnşası Meselesi (Buhârî ve Müslim Örneği). *Karadeniz Teknik Üniversitesi İlahiyat Fakültesi Dergisi*. III/1, 91-112. Trabzon.
- Erkaya, Musa (2004). *İbn Mâce'nin Hadis Kültüründeki Yeri*. Doktora Tezi, Ankara Üniversitesi Sosyal Bilimler Enstitüsü, Ankara.
- Erkaya, Musa (2007). İbn Mâce ve Eser Karizmasının Oluşumu. *İslâmî İlimler Dergisi*, II/2, 161-212. Ankara.
- Erkaya, Musa (2008). Hicri III. Asır İtibariyle Bağdat'ta Hadis Faaliyetlerine Genel Bir Bakış. *Fırat Üniversitesi İlahiyat Fakültesi Dergisi*, XIII/2, 247-274. Elazığ.
- Fück, J.W. (2012). İbn Mâdjâ. *Encyclopaedia of Islam* (Ed. P. Bearman v. dğr), III, 856. Leiden: Brill.
- Güner, Osman (1996). İbn Mâce'nin Sünen'i ve Kütüb-i Sitte'deki Yeri. *Ondokuz Mayıs Üniversitesi İlahiyat Fakültesi Dergisi*, VIII, 191-209.
- Helil, Abdülaziz b. Abdullah (2011). el-Ehâdisü'l-İletî Eallehâ el-İmâmü'bnü Mâce fi Sünenihi Tahrîc ve Dirâse. *Mecelletü'l-Ulûmü'ş-Şeriyeye*. XXI, 49-133. Riyad: Câmîatü'l-İmâm Muhammed b. Suûd.
- İbn Hişâm, Ebü Muhammed Abdülmelik (1955). *es-Siretü'n-Nebeviyye*. (nşr. Mustafa es-Sakkâ ve dğr.), Kahire.
- İbn Kesîr, Ebü'l-Fidâ İsmail b. Ömer (1988). *el-Bidâye ve'n-Nihâye* (nşr. Ali Şîrî). Beyrut.
- İbn Mâce (1999). *Sünen* (nşr. Salih b. Abdülaziz b. Muhammed b. İbrahim Âl eş-Şeyh), Riyad: Darussalam.
- Kandemir, M. Yaşar (1999). İbn Mâce. *Türkiye Diyanet Vakfı İslâm Ansiklopedisi* (c. 20, s. 161-162). Ankara: Türkiye Diyanet Vakfı Yayınları.
- Kandemir, M. Yaşar (2000). İbnü'l-Kayserânî. *Türkiye Diyanet Vakfı İslâm Ansiklopedisi* (c. 21, s. 109-111). Ankara: Türkiye Diyanet Vakfı Yayınları.
- Kandemir, M. Yaşar (2010). es-Sünen. *Türkiye Diyanet Vakfı İslâm Ansiklopedisi* (c. 38, s. 143-145). Ankara: Türkiye Diyanet Vakfı Yayınları.
- Kannûcî, Ebü't-Tayyib es-Seyyid Sıddîk Hasan (1985). *el-Hitta fi Zikri's-Sihâhu's-Sitte*. Beyrut: Dârü'l-Kütübü'l-İlmiyye.
- Melchert, Christopher (2016). İbn Mâjâ. *The Encyclopaedia of Islam* (Ed. Kate Fleet vd.), III, 134-135. Leiden: Brill.

- Muradov, Sefa (2014). *İbn Mâce'nin Sünen'inde Mevzû Olduğu İleri Sürülen Rivayetler ve Değerlendirilmesi*. Yüksek Lisans Tezi, Marmara Üniversitesi Sosyal Bilimler Enstitüsü, İstanbul.
- Nedim, Ebü'l-Ferec Muhammed b. İshak (2009). *Kitâbü'l-Fihrist* (nşr. Eymen Fuâd Seyyid). London: Al-Furqan Islamic Heritage Foundation.
- Nu'mânî, Muhammed Abdürreşîd (1984). *Mâ Temessü İleyhi'l-Hâce Li-Men Yutâliu Sünene'bni Mâce*. Katar: İdâretü İhyâi't-Türâsi'l-İslâmî.
- Önler, Sami (2012). *Mekhûl ed-Dimeşkî ve Kitâbü's-Sünen fi'l-Fıkh Adlı Eseri*. Yüksek Lisans Tezi, Sakarya Üniversitesi Sosyal Bilimler Enstitüsü. Sakarya.
- Öztürk, Levent-Bayka, Betül (2016). Ebû Davûd'un (ö. 275/888) *Sünen'*indeki Hz. Peygamber'in Savaşlarıyla (Gazveleriyle) İlgili Rivayetlerin Tespit ve Değerlendirilmesi. *Fırat Üniversitesi İlahiyat Fakültesi Dergisi*, XXI/1, s. 1-14. Elazığ.
- Robson, James (2005). Sünen-i İbn Mâce'nin (Nüshalarının) Rivayeti (trc. Musa Erkaya). *Dinî Araştırmalar Dergisi*, VIII/23, 287-298.
- Topal, Ramazan (2016). Ahmed b. Hanbel'in Müsned'inde Yer Alan Siyer Rivayetlerinin Tespiti ve Değerlendirmesi (Hicre'e Kadar). Yüksek Lisans Tezi, Marmara Üniversitesi Sosyal Bilimler Enstitüsü. İstanbul.
- Tozlu, İbrahim (2017). Özellikleri ve Metod İtibari İle İbn Mâce'nin İlk Şerhi el-İ'lâm. *İhya Uluslararası İslam Araştırmaları Dergisi*, III/1, 38-63.
- Vâkîdî, Muhammed b. Ömer (1984). *Kitâbü'l-Megâzî* (nşr. Marsden Jones), Beyrut.
- Velioglu, Kenan (2012). Buhârî'nin Sahih'indeki Deavat bölümü ile İbn Mâce'nin Sünen'indeki Dua bölümünün Mukayesesi. Yüksek Lisans Tezi, Yüzüncü Yıl Üniversitesi Sosyal Bilimler Enstitüsü. Van.